

QUBADÎ CELÎZADE

DÎWARÊN DI NAVBERA XWE Û JINÊ DE, DIHERIFÎNE

Xelîl Duhokî

Qubadî Celîzade, sala 1953 ê, li bajarê Koyê ji dayîk bûye. Her ji navcrasta salên 1980ê, dest daye nivîsîna helbestan û di kovar û rojnameyên kurdî de belav kirîne. Endamê desteka rêvebera Yekîtiya Nivîserên Kurd e, cêgirê serokê Sendîka Mafperwerên Kurdistanê li Silêmaniyê ye. Demekê sernivîskarê govara “Gelawêjî Nû” bûye. Niha jî, li Silêmaniyê dadwer e.

Heta niha ev berhemên li xwarê çap kirine:

1. Qelemêkî ridên sipî. Dîwana helbestan 1988.
2. Temtuman. Dîwana helbestan 1991.
3. Sêdarekanî beheşt. Dîwana helbestan 1996.
4. Hemîşe rû le Xuda, hemîşe mest. Dîwana helbestan 2002.
5. Sercem berhemekanî. Şahîd be tenya piyase dekat 2005.

Ew helbestvanekê dahîner e. Bi zimanekê rewan û xweş dinivîse û helbestên wî ji wêneyên ciwan û mosîqayeke nerim pêk hatîne, ku her zû xwe digehînin kûratiya dilê xwendevanî. Carna helbestên wî mîna tabloyên xemlandî xuya dikin. Her çend ew bi doza gelê xwe ve jî girêdayî ye, lê jinê û cîhana wê, hemû jiyana wî dagîr kiriye. Ew jinê bilind dike û carna digehîne pileya perêstinê. Helbestên wî ji aliyê form û naverokê ve diserketîne. Ez bi dirêjayî basê hunermendiya wî nakim, bila ew çend ji bo hinek nivîser û helbestvanên din be ku pesn û şirova wan bikin.

Ekrem Mihirdad dibêje:

“Li cem min, ji hemûyan ciwantir û vekirîtir di helbestên wî de (her wek Baxtîn dibêje)” girmijîna kernevalê helbesta Qubadî ye. Ew (her wek ez dinasim, ji ber ku gelek bi afretê û jiyane ve girêdayî ye, ku çavkaniya piraniya xweşiyane) çinku berdewam lêv bi girmijîne, her bi wî corî di vê helbestê de, Qubadîtiya xwe nîşan dide û ta dawiya helbestên xwe, berdewam me digirmijîne. Lê di gel hindê jî, hin caran basê boblat û aliyên nexweş yên jiyane dike. Xuya ye eger helbestvanek ser bi jiyana û sadeyî ya jiyana û aliyên wê ve be, divê girmijîna jiyane li ser lêvên wî winda nebe. Girmijîna Qubadî jî, gir-

nijîneke aram ya rexnegir e.”(1)

Ew di helbesta xwe de, hevberkirinekê di navbera erkên ayînê û yên jinê de dike. Ew dide xuyakirin ku hind destên wî li ser memikan hatine gêran, bi qasî wan ji bo dua û tika, nehatîne bilindkirin. Min hind ji bo semayeke rîs û tazî xwe çemandiye, bi qasî nîva wê, wexta xwe li ser şemilka nivêjê neb-orandiye. Hind di nav golên laşê jinê de melevanî jî kiriye, bi qasî nîva wê ji bo destnivêjî, destên xwe hilnedayîne.

“Mebûre

Membûre

Lêm mebûre

**Ewende destim le ser gumbezi
memik da girmole bûwe,
nîw ewende panim nekirdotewe
bo dua!!**

Mebûre

Membûre

Lêm mebûre

**Ewende le berdem semayekî
rûta, kirnûşim birduwe,
nîw ewende le ser sîngî ber
malêk da
nenûştawmetewe!**

Mebûre

Membûre

Lêm mebûre

**Ewende le gome germekanî
leşî jin da melem kirduwe,
nîw ewende baskim, bo helgirtinî
destniwêj helnekirduwe!”(2)**

Salih Xazî dibêje: “Bi dîtina min her dahênerekî ku bişêt hestên xwendevanî biazirîne û pirsiyara li cem peyda bikin, ew dê nivîserekî serkevtî be, ji ber hindê Qubadê Celîzade yek ji wan şairên pir başên kurd e, ku heta niha şiyaye bi berhemên xwe

tişteki baş bide rewşenbîriya kurdî bi giştî û her dem pişikdarbû di helkevtinên edebî de, dibine cihê xweşhalî û pûtedana rewşenbîran û şûntilên xwe li ser dilê mirovî dinexşîne, nemaze di berhemên xwe de layenên hestdarên jiyane berceste dike. Ev jî karekê pîroz û serkeftiye.”

Ew di vê helbesta xwe de, behsê rewşa keçekê û bîjinekê dike. Helwîsteke mirovan e nîşan dide û rewşa civata kurdî jî şirove dike, ew xwe nêzikî keçikê nake û daxwaz ji Xwedê dike ku padestekê bidê, lê dema dilê bîjinekê dişkêne, hîngê daxwazê ji Xwedê dike ku wî siza bide. Êdî ew diçe nav kûratiya hest û pêdiviyên mirovî (jinê).

“ Kiçêk tikay lêkirdim

rût rûtî nekemewe,

keçî kirdim.

Xudaye

**Padaştî em çake biçkoleyem,
biderewe!!**

Bêwejinêk

tikay lêkirdim

şewêk le palî da bixewim

keçî nexewtim.

Xudaye

lem gunahe gewreyem

xoşbe!! (3)

Mihsin Qoçan dibêje: “Her çende ku Qubadî Celîzade hevçaxê kurdan e û doza gel û welatê wî hemû hestên wî arandîne, bo ev kunc û qelaçên jiyane stiriye, naliye, kenîye, hêstir barandiye, lê dê her dimîne helbestvanê jinê yê bê hevrik û jin li nik wî hez e û hêmaye, pire ji bo derbasbûnê ber bi hezên jiyane yên bê dûmahî. Sofiyek e divêt giyanê wê

jinê têkhelbe, belku keşfa mezin ji pira xwe ya bibînin.”

Ew di vê helbestê xwe de, behsê rewşa gelek tiştan dike ku eger bi başî bêne bi kar anîn, dê mifayekê mezin ji bo mirovetiyê jê hebe. Eger TNT ji bo şkandina kevran û kunkirina tonêl û çêkirina riya be, gelek baş e, lê eger ji bo herifandina bajararan û kuştina xelkê be, hingê ziyana wê gelek e. Belê, êdî mirov dikare li gor dilê xwe bikar bîne. Baran, maç û gulle, dikarin gula av bidin, hêviya bireşînin û zordaran bişkênin, lê her ew her sê, dikarin karen xirab jî, encam bidin. Ew dibêje:

**“Em sê rêjne êsik sûk in.
Rêjney baran
Rêjney maç û rêjney gulle.
Ew demaney
Gul derwênê.
Hîwa û îşq û xor deçênê.
Çokî zordarê deşkênê!!
Em sê rêjne rezaqors in
Rêjney baran
Rêjney maç û rêjney gulle.
Ew demaney
Pepoley pê heldewerê!
Jehrî le dem dête derê!
Deçê be gij têkoşerê!..(4)**

Dr. Arif Hîto dibêje: “ Qubad di qada helbesta kurdî de, navekê berçav e. Peyvên wî yên nazik û jêgirtî... hestên wî yên gerim û fûryayî... wênayên wî yên mîna hunerê şewekarî di helbestê de, we li wergirî dike ku bixwîne û xweşiyê jê bibîne...

Hemû hewla Qubadî ew e ku hesta bi xweşiyê li def wergirî peyda bike, eger besê mezintirîn karesatên milletê kurd jî bike, bi hindêk peyvên nazik û serincrakêş behis dike ku mi-

rov hest bi xweşiyê azirandî bike û hizrê tê de bike, çinku di piraniya caran de, peyvên wî yên ferhengî gelek raman û verêjên barkirî li pişt rêzikan hildigirin.

**“Le ser dêrê
hunraweyekyan sûtanim.
Le ser şîrê
kitfêkyan lê xinkanim!
Ho Perîxan...
Eger rojê xoşit wîstîm
le lay xoşit neydirkênê
ba le ser min
memkit neken be qawirme.
Ba le ser tu
çawim neken be agirdan...!!(5)**

Li cihekê din **Ekrem Mihirdad** dibêje:

“Qubadî Celîzade, bi zimanê rût û sade û xwedanên wênayên aşkera û hunermendan e ji hestên xwe yên helbestvanî, me dibe nav maneya ciwan û xebatkaraneşîrê û ber bi cîhana befr û siruştê di gel tê, ji bo nexşandina tabloyên rindên befrê.” (6)

Ew di vê helbestê de, pesna, jinê dide û saloxdanên wê aşkera dike. Ew dide xuya kirin ku jinek hez ji wî dike, ku devê wê ji agirdanê germtir e û memkên wê ji sêvên

beheştê mezintir in.

**“Jinêk
xoşî dewê
Jinêk:
Dem gerimtir le agirdanî
gul û deng.
Be çoştir le mosîqay agir.
Jinêk,
qol; lûstir le umêd û pence
nasiktir le xewn.
Jinêk, çawerêm dekar
memik, gewritir li sêwî Adem û
biçûktir le çingî lezet.
Jinêk,
henase; bûn xoştir le sefer û
pêkenîn; altir le giryanî henar. (7)**

Hevjîna wî (**Nazdar xan**)dibêje:

“Demeke min hest kiriye ku di roha Qubadê hevjin de, dav û jêyeka efsaneyî heye ku di roha zelumên din de gelek kême e. Hejde sal e ez bi tirs mamelê di gel wî weter û dava efsaneyî dikim û min nehêlaye biqete. Tika ji wan jinan dikim yê ku zelumên wan helbestvan in, haya wan ji hindê hebe ku helbestvan ji heriyêke din in û cida ne ji wê heriya ku Adem û Hewa jê çê bûyin. Ew herî ji kenarên beheştî hafîne ser rûyî erdî.” (8)

Ew di vê helbestê de, xweziya radihêle û dide xuyakirin ku eger ew jin baye; da bi nerme semayekê, hemû nexşe û pîlanên zelumên şerker têk bide. Da di deverên heram de, xwe rût û tazî bike, ta ku gilîz bi lûliyên tivengan de bihata xwarê. Da bi memkên xwe çeper û sengeran dagîr bikim, ta ku pêşmerge di himbêza wan de sava bibana.

**“Min jin bûmaye be nerme se
mayek, nexşey piyawê
şerxwazekanim,**

reş dekirde.

**Min jin bûmaye metarey
cen gawerekanim,
dekird be guldanî pemeyîtirîn
maç.
Min jin bûmaye le erdî heram da
rût rût debûmewe,
ta tivengekan lîkyan le demî
der jê.
Min jin bûmaye be memik
sen gerekanim dagîr dekird
ta le bawêşme da pêşmergekan
sawa debûnewe.” (9)**

Dîsan **Mihsin Qoçan** dibêje: “Qubadê Celîlade, yek ji helbestvanên bi nav û dengên hevçerxên kurdan e bi kurmanciya jêrî dinivîse. Di gel helewîstên Qubadî yê ne alîsengî li beranber jîyanê, jinê cihekî yekcar mezin ji berhemê wî yê hunerî dagîr kiriye. Ciwanî li nik Qubad, ciwaniya jinê ye û hest bi çî ciwaniyê nake, eger leş, lêv, çav, memik, mikyajê jinê nebîne pirek di navbera hestên wî yê aryayî û babetên ciwaniyê de.

Ciwanî û nazikiya me hebûye bi tevayê ve dibête hêdeyên avakirina hunerî duyênên helçûyî de, mîna aryan serdabirina yekê Ademî, demê ji beheştê derbiderî warê êşan û viyanê bûye. Û li dawiyê ev ciwaniya dibe tenahî û mehdera beheştê berzebûya helbestvanî. Giyanê wî, laşê wî, hemû cergên demê wî ji bêhne bêhna jinan, jin pire pê ve, çavên wê pirça wê, baxên wê navtenga wê, nazik û delaliya wê. Hindek caran viyan û sotinê li nik xwe Qubadî çê dîke û carna jî her ew çav, pirç, baxên piya xemeke bi mij û bêhintengiyê li nik helbestvanê me çê dikin û derheqê dojeha kerbên wê diazirînin.

Di pêvenûsana Qubadî de, bi jinê ve wek hebûy, wek hêma û hîrdeyên

laş, cil û berg û bizavên wê di hêlîna helbestên wî de mehîn. Doza here mezina jinê ji bîr nekiriye, daxwaza rizgarbûna wê kiriye, li serederiya wî di gel jinê serederiya rûnkirinê ye ku hezaran di warên bilind û sert yên siruştî di navbera wî û jinê de hebin. Dê babetê civandina wan her çêne be, heza ku hîn lê û ronkirineke bê berde.

Ew di vê helbesta xwe de, hêrişê dibe ser yasa û qanûnan û dixwaze tevaya astengan bişkêne. Lê her çend kosp û dîwar di navbera wî û jinên serxweşên welatê wî de hene, lê ew, her wek dilê wî dixwaze, hemûyan tazî û rût dibîne. Ew dibêje:

**“Jine serxoşekanî welatekem...
Lêm biborin,
ger le nêwan min û êwe da,
hezaran dîwarî Berlîn hebin.
Min her be rûtî detanbînim.
Berûtî.”**(10)

Li cihekê din **Dr. Arif Hîto** dibêje:

“Doza jinê kiriye alayê helbestên xwe û mîna serkirdeyekê serkevî, her cihekê bigehête û her helbesta rondikên xameyê wî hambêz dike, dê alayê doza xwe (Jinê) li ser çiklîne.

Jinê, eger nebêjim hemû, biyavekê berfireh ji helbesta Qubadî dagîrkiriye. Ev jî bûye egerê hindê ku wergir bi tamzrûyî li hîviya kamîra hizrên Qubadî be, ka dê çî core kevalê hunerî bi hizra wê ve helewîse.

Cûretek di pyvên wî de heye, kêma helbestvan hene dikarin yan dîwaran bişkînin û xwe lê bedin...Her wesa weku her kurdekî agedar bi doza gelê xwe, Qubadî hezaran peyvên ciwan û balkêş di

derheqê milletê xwe de arandîne û kirine gul û nêgiz bo berçemên xort û gencên kurd ku di navbera işqê û karesatê de jiyaneke nûtir û pêşkevîrîn ava bikin.

Ew di helbesta xwe de, ji jinkê re dibêje,” xwe tazî û rût bike da ku Xwedê vê şevê qelemê xwe dana û li ber xodîkê rawiste û temaşe bike û bibîne ka ew çî hunermendekê mezin e.

**“ Rût berewe
ta xiwa em şew,
qeleme sorekey danê û
hêlî rast û çep nekêşêt,
be ser umerî hîç kesêka!**

**Rût berewe
ta emşew Xiwa,
biçête ber awênayê û
be espayî be xoy bilê
((Temaşaken çî hunermendekî
mezin im)).** “(11)

Çavkanî:

1. Govara “Raman”, jimare 99, 2005, rûp 19.
2. Şahîd be tenya piyase dekat 2005. Dîwana helbestan 2005. Rûp 265-266.
3. Her ew çavkanî. Rûp 213-214.
4. Her ew çavkanî. Rûp 591-592.
5. Her ew çavkanî. Rûp 682.
6. Govara Roman, hejmar 99 sala 2005. Rûpel 15.
7. Şahîd be tenya piyase dekat 2005. Dîwana helbestan 2005. Rûp 195-197.
8. Şahîd be tenya piyase dekat 2005. Dîwana helbestan 2005. Rûp 20.
9. Şahîd be tenya piyase dekat 2005. Dîwana helbestan 2005. Rûp 291-292.
10. Her ew çavkanî. Rûp 145
11. Her ew çavkanî. Rûp 184-185.